

PROZA

Milan Dekleva

Demon glasbe

Corellija in Beethovna odigramo brez zadreg, tekoče. Nekaj težav imamo s Stravinskim, njegova glasba je razpokana, tako kot naše stoletje. Pravzaprav je zapletena zato, ker skuša z miselno ostrino zlomiti zmagoviti pohod nereda. Nereda, ki osvaja našo zavest. Palec za palcem, ped za pedjo, komolec za komolcem, korak za korakom. Ampak zvozimo. S svojim igranjem nisem zadovoljen, dvojne pasaže izpeljem z netočnim intoniranjem nekaterih detajlov. Popušča mi zbranost, hvala bogu, da je dal maestro znak za odmor.

Violino odložim v kovček, ki leži na tleh ob stolu, lok previdno postavim ob strune, da se jih rahlo dotika. Vedno storim tako, kot bi šlo za tihi, obredni dogovor med glasbilom in menoj, violina v kovčku se mi zdi čudno zapuščena in obupana. Zdi se mi, da lok nekako nadomešča moje prste in se neopazno, platonično ljubi z violino. Izpod obrvi se ozrem naokrog; kolegice in kolegi orkestraši pospravljajo svoje inštrumente, se zbirajo in v gručinah odhajajo z odra. Nekateri bodo na ulici pred dvorano pokadili cigareto, drugi bodo pojedli sendvič, tretji potelefonirali domov in spraševali, ali je vse v redu, ker se bo vaja zavlekla. Nihče me ne gleda, nihče se mi ne posmehuje. V redu. Moja ljubeznivost do glasbila je namreč zadnje čase pretirana, celo prisiljena. Počutim se onemoglega, telo me izdaja, kot pravijo stari ljudje. Saj ne, da bi šlo za kaj tragičnega, hud išias ali protin ali kaj podobnega. Ni še klecanja kolen na strmih stopniščih, o tem, da me v prevročih dvorinah stiska pri srcu, ne bi mogel govoriti. Ne, še vedno sem gibčen, prsti delujejo, kot se šika, pa vendar ...

Pa vendar vem, z nezmotljivostjo kronometra, z nezmotljivostjo metronoma, ki sta mi jo dolgoletna vadba in piljenje tehnike in partitur

vgradila v možgane, da gre moja glasbena pot h koncu. Opozorila, svarilni signali so tu. Na primer slabo intoniranje pri Stravinskem. Na zunaj je še vse v redu, napake niso očitne, niso opazne, sicer bi mi jih mojstrski dirigenti, mednje sodi tudi naš umetniški direktor, takoj oponesli. Spodrseljajčki so slišni navznoter, v moji nestrpnosti do resnice. Glasba je resnica časa in čas me melje, preklemano! Ker je tako, ker se počutim onemolega, skušam biti z violino še posebno nežen. Globoko v notranjosti, nekje med žolčem in dvanajsternikom, jo namreč sovražim. Med nama se plete nekaj takega, kot se plete med ljubimcema, ki sta predolgo skupaj in sta svoje razmerje obrabila, tako da razpada v krpe in krpice. Krpe obledelih rjuh, krpice zdrgnjenih večernih oblek. Ko jo gledam, to čudežno pojočo skrinjico, ki sicer ni Stradivarijeva, je pa Ceruttijeva, umetnina cremonske šole, na katero je morda igral Paganini, ko jo občudujem in čutim, da mi ni več poslušna, da me zapušča, bi jo najraje ...

Najraje bi jo raztreščil, da bi za zmeraj umolknil njen čudež. Nekoč me je popeljala na odre svetovnih prestolnic, zdaj me s srdito naveličanostjo opazuje, trudnega in ranjenega, na odru domačega, resda lepega, a kljub vsemu provincialnega mesta. Pandorina skrinjica! Ampak potem se premislim in me zapeče vest, spokorim se tako, da jo pestujem in gladim, kot bi bila razvajena mačica. Še globlje v sebi, med vranico in modi, vem, da je violina le služabnica neke dosti močnejše človekove sle, sle po nesmrtnosti, da je služabnica glasbe. Glasbe, ki je ne morem prijeti in ji zaviti vratu kot božičnemu puranu, saj je povsod in nikjer. Ni je v notah, ni je v tresljajih zraka, ni je v brazdah plošč, ni je v odmevajočih prezbiterijih cerkva. Ko bi bila nekaj konkretnega, nekaj otipljivega, živega, potem ...

Potem, potem, kaj bi storil potem? Ničesar.

Oder je prazen, luči pogašene. Z desnico nagnem notno stojalo, ki mi je napoti, in se odpravim k izhodu. Parket zaškriplje, oblazinjena vrata, ko jih odsunem, rahlo čmoknejo. V obraz mi puhne hlad preddverja, v katerem zaznam vonj po praznem besedičenju, postanih šalah, erotičnih zboldljajih. Pred leti, ko sem bil občudovan, sem se pridružil besedičenju, šalil in zbadal sem svoje kolege in predvsem kolegice. Zdaj se mi zdita njihova veselost in pretirana kričavost puhli in obsceni, odbijajoči. Naj se skozi velika steklena vrata, ki se avtomatično odpirajo in zapirajo, odpravim na ulico? Zunaj mezi droben oktobrski dež, trg pred dvorano se je spremenil v velikansko sivo brezbarvno grobnico, kostanji, ki zamejujejo pogled,

izgublajo liste, nekatere veje štrlijo v zrak, kot bi odmrle in se posušile. Žalost. Ves svet se je postaral.

Ob tem spoznanju mi ne odleže, obrnem se in se začnem zlagoma, zelo počasi, vračati v dvorano. V njej vlada drugačen vonj kot v preddverju, vonj po sivki, kolofoniji in žimi, zelo stabilen, nepreklicen, konservativen vonj. Glasbo, pomislim, glasbo, motor minevanja, generator spremenljivosti, je treba obdati s patosom večnosti. Nagon deluje. Muzikantje, ukročeni cigani. Usedem se in pogledam violino. Lahkoživka, kako bi s peto, mogoče celo s krokodiljo solzo, strl tvojo lepoto. Iz kovčka vzamem partituro, ki jo bomo vadili in pred katero čutim nekakšno strahospoštovanje. Zračni capriccio, piše na naslovnici, z lepopisnimi, zaobljenimi črkami, kot bi jih s tušem izrisal kak Japonec. Composed by Janez Letonja. Ha, si rečem, zrak, let, Letonja. Polistam po notnem zapisu, preletim črtovja, izurjene oči se ustavijo na tehnično izjemno zahtevnem mestu, ki mi bo najbrž delalo težave. V vrtinčastem pianissimu, zelo prosojnem, v resnici zračnem, takšnem, kot prišepetava naslov, je treba odigrati dolgi, skrajno frfotavi spiccato. Nehote se namrščim, položim partituro na stojalo in primem violino, da bi se uigral. V tem trenutku opazim maestra, kako prihaja izza odra, in kolege, kako stopajo skozi dvorano, da bi zasedli svoja mesta, zato se premislim, naslonim dno violine na levo koleno in čakam, da se bo orkester začel uglaševati. Med uglaševanjem se skušam zbrati in umiriti; še hip in dirigent dvigne glavo, napne vrat kot splašen jelen, ki ovohava nevarnost, in s paličico potrka po stojalu. Tišina oleseni. Začnemo.

Ustroj skladbe me posrka z nevsakdanjo močjo. Letonji je uspelo spojiti hudomušnost zemeljskega in resnobaost nadzemeljskega, blatno, gnojno zvočno mesenost in sinjo, astralno hlapljivost tišine. Glasba, sveta nedolžnost vesoljstva! Kako naj te ne sovražim, ujet v hrapave kožne zgubanine in v trepetave ponikve spomina? Navdajaš me z zamaknjenostjo in gnusobjem, božanska! Ko bi se le ne bližal ...

Ko bi se le ne bližal zagamani spiccato! Še osem taktov, motiv, ki se bliskoma vzpne in sesuje, v vratu začutim bitje srca, dvignem pogled, da ne bi zamudil vstopa, tedaj ...

Tedaj pa ga zagledam! Čudovitih barv. Na krilih, ki so izrazito členjena, preliv, podoben razprtemu pavjemu repu. Veličastje lepote v tem krhkem metulju. Čudežni posmeh narave. Ampak najbolj me preseneti dejstvo, da povsem natančno, kot bi bil kameleon, pajek ali sokol, povsem natančno

vidim, povsem natančno spremljam metuljev nastanek iz Letonjeve partiture! Rojeva se iz nabreklih lista zvočnega zapisa, ki na sredini, v spiccato, počí kakor prezrela buba in se začne leviti! Trepne s krili, jih prvič preskusi v spopadu z zrakom, se s trupom izvije iz papirnate ječe, podrgne nožico ob nožico, prhne v zrak, opotekavo zakroži nad maestrovo paličico in mu pristane v gostih laseh! Planem pokonci ...

Planem pokonci, kot bi mi drugi violinist, ki sedi za menoj, osmodil zadnjico z žerjavico, notno stojalo v velikem loku odleti v levo in treskne pred presenečene čeliste, z enim samim skokom se znajdem pred maestro, sem vam rekel, da ne vem, kaj je išias, z desnico, v kateri držim lok, ga zgrabim za ramo in potegnem k sebi.

"Sklonite se," vzkliknem, "v laseh ga imate."

V mojstrovih očeh vidim lesk paničnega strahu, verjetno sem ga presenetil sredi zamaknjenosti, sredi istovetenja z glasbo, vidim, da nagonsko zamahne z roko, v kateri drži paličico, me močno useka po podlahti, tako močno, da se mi iz rokava suknjiča pokadi, odpre usta kakor vernik v nemi obtožbi neprizanesljivega malika. A ne odjenjam, zdaj ga zgrabim z levico, v kateri držim violino, dva na en mah stiskam za vrat, se nasmehnem v duši, močno ga zgrabim, da se uvije.

"V laseh ga imate, demona glasbe!" hropnem.

Še preden me s komolcem odsune in se opotečem, vidim, da metulja ni več v njegovi grivi. Zamajem se in obstanem, dvignem glavo in jo začnem begavo sukati sem in tja, iščoč metulja med stropnimi oblogami, piščali orgel, reflektorji in zvočniki, zastonj! Sleherni razodetje je kratkoživo, pomislim, vijoličen od otožja.

Ko stopam skozi avtomatsko razpirajoča se vrata, se mi zdi, da me kolegi pozdravljajo dobrohotno, kot bi jih spravil v zadrego, ker niso videli tistega, kar sem videl jaz, živega bistva kompozicije. Raztreseno kimam in razmišljam o Janezu Letonji, nič več otožen, skorajda prešeren. Pet ali šest korakov od vrat, ob kovinsko azurni limuzini, stoji maestro in se pogovarja s flavtistko, mlado koncertno mojstrico, lepo blondinko v dragocenem, modernem kostimu. Šušlja se, da je dirigentova priležnica, a ko ujamem njen pogled, diši po sramnih ustnicah, opazuje me pohotno, podobna bogomolki,

tudi nanjo sem napravil vtis, očitno. Kar nekam ganjen sem, roko na srce. Vrnem ji zapeljiv pogled, v tistem hipu se šef dirigent obrne in mi položi roko na ramo.

"Je z vami vse v redu?"

Gledam ga, vem, kaj ima v mislih.

"Ja," kimnem, "rad bi se vam opravičil, ker sem prekinil vajo. Lepota metulja, ki se je rodil iz duha partiture, me ni premotila. Bil je demon glasbe, zajamčeno. Nisem hotel, da vam gnezdi v laseh."

Opazuje me s čudno norostjo v očeh.

"Metulj, demon glasbe? Pa vi to iskreno verjamete?"

"Kako ganljivo," se je vmešala blondinka. "Jaz verjamem. Prepričana sem, da je nekaterim ljudem darovana posebna občutljivost za mistične izkušnje. Ti, cheri, meniš drugače?"

Mojster ne odgovori, ne zmeni se, vame strmi.

"Ne morem vam razložiti, zdajle, na cesti," mu rečem. "Morali si boste vzeti čas –"

"Prav," me ustavi. "Prav. Morda jutri, po vaji?"

Strinjam se, ga pozdravim, potlej pozorno pozdravim še lepotico, ki verjame v mistična doživetja, odidem. Še vedno prši, nebo je sivo in nizko, zdi se, da počiva na slemenih baročnih hiš. Znova me napade malodušje, poklapan razmišljam o stanovanju, ki ga imam rad, ker je urejeno in opremljeno po mojem okusu, a me v njem že dolgo nihče ne čaka. Razen če ...

Razen če ni med brezštevilnimi notnimi zapisi v mojih knjižnih omarah skrit demon glasbe, ki pravkar leže jajčeca, iz katerih se bodo spomladi razvile gosence, zarodki malih demončkov. Nasmejem se svoji misli. Vem, kaj moram storiti, natančno vem.

Janez Letonja stanuje na drugem koncu mesta, onstran reke, v vili, sezidani med obema vojnama, v lepi stavbi, ki je oblikovana v duhu zgodnjega modernizma, a s posluhom za preteklost, za razkošje in preobilje secesije. Vsaj na zunaj je takšna, kajti v njej še nisem bil nikoli, čeprav sva z Letonjo stara znanca, nekaj časa sva skupaj študirala v Parizu in na Dunaju. Na Dunaju sva celo bivala v istem penzionu, ki je stal v bližini Webrove hiše, hiše, kjer je pred dvema stoletjema živel Mozart in se zaljubil v Konstanco.

Sprehod do skladateljve vile mi je dobro del, medtem je dež prenehal sitnariti, nebo se je tu in tam razklalo, med oblaki so se pokazale zaplate modrine, obrobljene z oranžnimi robovi poznopopoldanskega sonca. Stojim pred hišo, obraščeno z divjo trto, skrito med okrasnim drevjem skrbno negovanega vrta. Stojim, le za hipec oklevam, potem pa pozvonim. Skrivnosti bom prišel do dna, pa najsi se pripeti kar koli!

Dolgo dolgo se nič ne zgane, nobena zavesa se ne premakne, nobena luč se ne prižge, nobeno okno se ne pripre, noben tečaj na vratih ne zaškripa. Že hočem obhoditi vrtno ograjo in poiskati kraj, kjer bi jo najlaže preplezal, ko se odprejo stranska vrata, ki vodijo, tako pomislim, ali v klet ali v kak rastlinjak. Tu je, Janez Letonja, naše najbolj nadarjeno pero, najbolj nadarjeno uho, kot pišejo kritiki po časopisih. Nekam zmedeno stoji, kot bi me ne prepoznal, s črno obrobljenimi očmi, z utrujenimi, mlahavimi lici. Ustvarja, pomislim, morda ga bom zmotil sredi snovanja genialne simfonije. V srcu mi zaigra čudno zadoščenje.

"Hej, Janez," vzkliknem, "mamica je prišla, mlečka je prinesla, je ne boš povabil v hišo?"

Še kar strmi, potem si z roko pomane čelo, usta se mu raztegnejo v kisel, prisiljen nasmeh.

"A, ti si, vstopi," reče. Stranska vrata s sumljivo naglico zapre, kot bi skušal pred menoj nekaj skriti, se napoti h glavnemu vhodu v hišo in ga širom odpre.

Tlakovana vrtna steza me privede do njega, rokujeva se, potem vstopim v nepričakovano prostorno preddverje. Jasno, še pred petdesetimi leti so imeli ljudje občutek za zlati rez in niso životarili v kurnikih. V vili je temačno, kajti luči še niso prižgane, od nekod z leve, najbrž iz skladateljve delovne sobe ali sprejemnice, slišim glasbo. Zvoki celotnega klavirja, strun, ohišja, tipk, ustvarjajo ozračje galaktičnega, za človekove čute brezmejnega prostora. Crumb, uganem, torej Letonja ni mogel skladati. Ali pač – če ga druga glasba ne moti in dela v neke vrste transu?

"Crumb," reče, kot bi uganil mojo misel, "Celestial Mechanics."

Prikimam.

"Upam, da te ne motim sredi dela?"

"Ne, ne," zamenca in se ozre k vhodnim vratom, kot bi koga pričakoval.

"Bil sem v rastlinjaku."

Molčim.

"Zalival sem rože."

Molčim.

"Bi popila kozarček vina? Ali morda čaj?"

"Hvala," odvrnem. "Prišel zaradi stvari, ki bi jo rad razrešil in je neodložljiva," dodam in ga, povsem od blizu, pogledam v oči. Iz ust mu veje eksotičen vonj po lavandi.

"Izvoli v sprejemnico," reče in sunkovito odstopi.

Ko sediva v udobnih poznobidermajerskih naslanjačih, gostitelj prižge sodobno, lepo oblikovano svetilko. Sprejemnica je nekakšen vodnik po glasbi: na stenah visijo glasbila z vsega sveta, tehnični pripomočki, totemski in umetniški predmeti, ki dopolnjujejo ezoterično skrivnost muzike. V desnem kotu stoji velik koncertni klavir, ob njem sintetizator zvoka, povezan z računalnikom.

"Sva sama?" vprašam, mimogrede.

"Sva," odvrne, z rahlo trepetavim glasom.

"Razkrinkal sem te," rečem brez oklevanja, s kazalcem, uperjenim v njegovo čelo.

"A ja?" povesi koticke ust.

"Ja," pribijem. "Na vaji."

"A ja?" ponovi kot pokvarjen gramofon.

"Videl sem demona glasbe, ki si ga ujel v svojo partituro."

Zdaj molči, z nagnjeno glavo in štrlečimi uhlji, kot bi bil pes slednik.

"Metulja."

"Metulja?" dahne, zdi se mi, da ga beseda skeli, izreče jo s strašnim odporom.

"Aha. Skril se je v spiccato. Saj veš, v pianissimo pred finalom capriccia."

Tiho grizlja spodnjo ustnico.

"Pa ti verjameš, da je metulj lahko demon glasbe?" reče z igrano brezbržnostjo, ki me ne preslepi.

"Brez skrbi," rečem. "Peklenska moč glasbe se ni mogla utelesiti v kačah, se ti ne zdi? Ali v šimpanzih."

Naenkrat skoči iz naslanjača, uren kakor poljska miš, in plane proti vratom. Ne, ne pride daleč. Čeprav me je mladost že zdavnaj zapustila, ga potolčem z enim samim, dobro odmerjenim udarcem v pleksus. Zasika kot preluknjana avtomobilska pnevmatika in se sesede. Pogledam ga in presodim, da se še nekaj časa ne bo mogel pobrati. Pomanem si roki in

počasi, dostojanstveno odkorakam iz sprejemnice, odprem vhodna vrata in odidem do stranskih duri, ki vodijo v rastlinjak. Brez pomisleka vstopim, javsknem in zakričim ...

Javsknem in zakričim, kajti vame prhnejo metulji, na stotine, na tisoče metuljev, vseh barv, vseh velikosti, črtasti, pikasti, poslikani kot Picassovi krožnički in vaze! Znašel sem se v bestiariju, obkrožen z vsemi demoni glasbe, kar si jih je izmislil svet! Takoj jih razpoznam, Vivaldijevega, Händlovega, Bártokovega, Mahlerjevega, Chopinovega, Satiejevega, Kogojevega in vse druge! Klecnem in začnem udrihati okrog sebe, srce mi hoče uiti iz grla, iz ust se mi cedi slina, oči mi razpokajo, kot bi bile porcelanaste. Satan, pomislim, ujel me je. A tedaj na koži začutim čudno srbečico in pomislim, da je prišla odrešitev. Pomigam s krepeljci na koncu rok, bziknem, da bi videl, ali strupne in predilne žleze delujejo. Kot kaže, je vse v redu, kajti demoni glasbe, prestrašeni, prhutajo proč in se skušajo skriti v zavetje rastlin. Kot v ukrivljenem zrcalu vidim ves prostor, tudi za svojim hrbtom. Seveda, pomislim, saj imam šest stranskih očeš! Neslišno in okretno, kot vrhunsko izurjen rabelj, se odzibljem nazaj v hišo in se sklonim nad omamljeno telo svoje žrtve. Tako, si rečem, zdaj te bomo pa zapredli, Bog glasbe. Ne boš več rojeval demonov glasbe, sploh ne boš več rojeval glasbe. Z glasbo je konec. V nekakšni motnjavi nagonov čutim, da se moja misel giblje le v eni razsežnosti, da jo predem kakor pajčevino od ustnih kleščic k vratu Janeza Letonje.